

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 2

700 ROCZNICA KANONIZACJI
ŚW. TOMASZA Z AKWINU

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 2

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 2

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzusi, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Piotr Roszak, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Ignacy Dec, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Partner Fundacja PZU

FUNDACJA

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Artur Andrzejuk).....	9
------------------------------------	---

Recenzowanie w nauce

Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk.....	11
--	----

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk

Dowodzenie istnienia Boga w metafizyce Tomasza z Akwinu. Problem „drogi z przyczynowości sprawczej” (<i>ex causa efficientis</i>).....	19
--	----

Tomasz Pawlikowski

Czy św. Tomasz z Akwinu korzystał z <i>De veritate</i> Roberta Grosseteste’a? Punkty styczne w nauczaniu o prawdzie obu myślicieli	33
--	----

Michał Zembrzuski

Metafizyka substancji duchowych w <i>Quaestiones de spiritualibus creaturis</i>	55
---	----

Henryk Majkrzak

Cuda Jezusa Chrystusa w objaśnieniu św. Tomasza z Akwinu.....	75
---	----

Artur Andrzejuk

Antropologia filozoficzna w teologii św. Tomasza z Akwinu.....	87
--	----

Magdalena Płotka

Tomasz z Akwinu o gniewie i jego moralnym uzasadnieniu w <i>S. th.</i> I-II, q. 46-48 i II-II, q. 158	103
---	-----

Izabella Andrzejuk

Problematyka kontemplacji w tekstach Tomasza z Akwinu. Wybrane zagadnienia.....	115
---	-----

Małgorzata Łuszczzyńska

<i>Ius et lex</i> , czyli rozważania świętego Tomasza z Akwinu nad prawem.....	129
--	-----

Bartosz Zalewski

Podmiot legitymowany do tworzenia prawa według św. Tomasza z Akwinu. Próba egzegezy <i>Summy teologii</i> I-II, q. 90, a. 3	149
---	-----

Adam Machowski

Aktualność filozofii politycznej Akwinaty. Ostrzeżenia epistemologiczne z XIII wieku	163
--	-----

Bartosz Adamski

Gdyby miłość była konieczna. Kilka uwag o konieczności miłości i wolności Boga w dziele stworzenia według św. Tomasza z Akwinu	181
--	-----

Przemysław Artemiuk

Dlaczego teolog fundamentalny powinien czytać św. Tomasza z Akwinu?.....	191
--	-----

Jacek Banaś

Św. Tomasz z Akwinu o znaczeniu prawdy i mądrości oraz roli nauczyciela w zdobywaniu wiedzy, czyli co ważnego może wnieść filozof średniowieczny do współczesnej edukacji.....	215
--	-----

Bożena Listkowska	
Miłość niemożliwa? Analiza ujęć relacji człowiek-zwierzę w filozofii św. Tomasza z Akwinu i tomizmie konsekwentnym Mieczysława Gogacza	227
Martyna Kozakiewicz	
Czy Joseph Ratzinger zajmował się teologią Akwinaty?	247
Dawid Lipski	
Why Human Being is a Composite of a Plurality of Forms? – John Pecham’s Arguments	261
Valentine Aghoghophia Ovie	
Aquinas on the Fullness of the Grace of Mary	271

Edycje i tłumaczenia

Bartłomiej Uzar, Konstanty Milancej, Jan Siwierski	
Matteo Liberatore i jego metafizyka. Wstęp do tłumaczenia	285
Matteo Liberatore	
Metaphysica generalis seu ontologia / Metafizyka ogólna albo ontologia	291

Sprawozdania i recenzje

Dominika Rejewska	
Sprawozdanie. Sympozjum tomistyczne w 700-lecie kanonizacji św. Tomasza z Akwinu	331
Michał Zembrzusi	
Tomizm na XII Polskim Zjeździe Filozoficznym w Łodzi	343
Katarzyna Werkowicz	
Tożsamość lidera i jego etyczna formacja. Recenzja: Piotr Paweł Orłowski, <i>Tożsamość lidera i jego etyczna formacja z perspektywy traktatu św. Tomasza z Akwinu o rządach Bożych (S.Th., I, 103-119)</i>, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2022	347
Artur Andrzejuk	
Wśród ksiązek o Tomaszu z Akwinu. Recenzja: Eleonore Stump, <i>Akwinata</i>, tłum. Piotr Lichacz, Poznań-Warszawa 2022 (oryginał: Eleonore Stump, <i>Aquinas</i>, London and New York 2003).	367
Ewa A. Pichola	
Realizacja zadań edukacyjnych i wychowawczych przez nauczyciela filozofii w szkole średniej. Recenzja książki Agnieszki Gondek <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i>, Warszawa 2021, s. 254	387
Nota o Autorach.....	395

Table of Contents

Editorial (Artur Andrzejuk)	9
Peer review in science	
Artur Andrzejuk's Interview with Antoni B. Stępień	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk	
Proof for the Existence of God in Metaphysics of Thomas Aquinas. Problem of "the efficient cause" (<i>ex causa efficientis</i>).....	19
Tomasz Pawlikowski	
Does St. Thomas Aquinas Used Robert Grosseteste's <i>De veritate</i> ? Common Elements in Their Teaching About the Truth.....	33
Michał Zembrzuski	
The Metaphysics of the Spiritual Substances in <i>Quaestiones de spiritualibus creaturis</i>	55
Henryk Majkrzak	
Miracoli di Gesu Cristo secondo san Tommaso d'Aquino	75
Artur Andrzejuk	
Philosophical Anthropology in Theology of St. Thomas Aquinas.....	87
Magdalena Płotka	
Thomas Aquinas on Anger and its Moral Justification (<i>S. th I-II, q. 46-48 and II-II, q. 158</i>)	103
Izabella Andrzejuk	
Problem of Contemplation in the Texts of Thomas Aquinas. Chosen Aspects	115
Małgorzata Łuszczczyńska	
<i>Ius et lex</i> , or the Thoughts of Saint Thomas Aquinas on Law.....	129
Bartosz Zalewski	
A Legislator According to St. Thomas Aquinas. An Attempt at Exegesis of <i>Summa theologiae</i> I-II, q. 90, a.3	149
Adam Machowski	
The actuality of Aquinas' Political Philosophy. Epistemological Warnings from the Thirteenth Century	163
Bartosz Adamski	
If Love was Necessary. A Few Words on the Necessity of Love and the Freedom of God in the Act of Creation in St. Thomas Aquinas	181
Przemysław Artemiuk	
Why a fundamental Theologian Should Read St. Thomas Aquinas?.....	191
Jacek Banas	
St. Thomas Aquinas on the Importance of Truth and Wisdom and the Role of a Teacher in Acquiring Knowledge, or what the Medieval Philosopher Can Bring to Modern Education.....	215

Bożena Listkowska	
Impossible love? Analysis of the Human-Animal Relationship in the Philosophy of St. Thomas Aquinas and Consequential Thomism of Mieczysław Gogacz	227
Martyna Kozakiewicz	
Was Joseph Ratzinger Involved in the Study of Aquinas' Theology?.....	247
Dawid Lipski	
Why Human Being is a Composite of a Plurality of Forms? – John Pecham's Arguments.....	261
Valentine Aghoghophia Ovie	
Aquinas on the Fullness of the Grace of Mary.....	271

Editions and Translations

Bartłomiej Uzar, Konstanty Milancej, Jan Siwierski	
Matteo Liberatore and his metaphysics. Introduction to translation	285
Matteo Liberatore	
Metaphysica generalis seu ontologia / General Metaphysics or Ontology.....	291

Reports and Reviews

Dominika Rejewska	
Report. Thomistic Symposium on the 700th Anniversary of the Canonization of St. Thomas Aquinas	331
Michał Zembruski	
Thomism at the 12th Polish Philosophical Congress in Łódź	343
Katarzyna Werkowicz	
Leader's Identity and Ethical Formation. Review: Piotr Paweł Orłowski, <i>Tożsamość lidera i jego etyczna formacja z perspektywy traktatu św. Tomasza z Akwinu o rządach Bożych (S.Th., I, 103-119)</i> , Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2022	347
Artur Andrzejuk	
Among the Books On Thomas Aquinas. Review: Eleonore Stump, <i>Akwinata</i> , transl. Piotr Lichacz, Poznań-Warszawa 2022 (oryginal: Eleonore Stump, <i>Aquinas</i> , London and New York 2003).....	367
Ewa A. Pichola	
Implementation of Educational and Pedagogical Tasks by a Philosophy Teacher in High School. The Review of the Book by Agnieszka Gondek <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i> , Warszawa 2021, s. 254	387
Note about authors.....	395

Święty Tomasz z Akwinu o znaczeniu prawdy i mądrości oraz roli nauczyciela w zdobywaniu wiedzy, czyli co ważnego może wnieść filozof średniowieczny do współczesnej edukacji

Słowa kluczowe: poznanie, definicja prawdy, prawda ontyczna (transcendentalna), prawda kategoryalna, intelekt Boży, mądrość, nauczanie, nauczyciel

I. Wprowadzenie

Wśród wymagań, jakie stawia się dziś przed szkołą, by stała się nowoczesną, mocno wybrzmiewa postulat odejścia od encyklopedyzmu w nauczaniu na rzecz upraktycznienia wiedzy, jaką zdobywają uczniowie w szkole¹. Wiedza szkolna ma zatem stawać się na tyle, na ile jest to tylko możliwe, wiedzą użyteczną. Wyrazem tego jest chociażby znajdujący się w przepisach prawa oświatowego oraz programach nauczania (sam w sobie słuszny) wy-

móg kształtowania umiejętności oraz kompetencji społecznych przez ucznia, a nie wyłącznie przyswajanie wiadomości – nabywanie wiedzy. Odejście od encyklopedyzmu (uzasadnione m.in. z powodu powszechnego dostępu do informacji), jak również przecenianie – niestety – znaczenia wiedzy praktycznej i użytkowej pogłębiło proces eliminowania mądrościowego (sapiencjalnego) wymiaru kształcenia. Dążenie do mądrości w warunkach szkolnych jest naj-

Mgr Jacek Banaś - Zastępca Dyrektora Departamentu Kształcenia Ogólnego i Podstaw Programowych Ministerstwa Edukacji i Nauki.

¹ Zob. *Pakt dla edukacji*, zwłaszcza punkt: *Najważniejsze bariery i trudności*, stworzony przez Sieć Organizacji Społecznych dla Edukacji – ok. 40 organizacji (<https://sosdlaedukacji.pl/szkola-edukacja-wyzwania-xxi-wieku> – dostęp: 13.04.2023).

częściej zastępowane szukaniem różnych korzyści z tego, z czym uczeń spotyka się na lekcjach. Wyeliminowanie sapiencjalnego wymiaru kształcenia jest jednym z poważnych problemów współczesnej edukacji. Mądrość postrzegana jest co najwyżej jako abstrakcyjny ideał, nieżyciowy cel, tyleż wzniosły co anachroniczny, który nie znajduje zrozumienia ani wśród nauczycieli, ani wśród uczniów (ci z zasady nie chcą uczyć się tego, co – jak mniemają – im się nigdy nie przyda)². Zagadnienie mądrości ściśle łączy się z kwestią prawdy, ponieważ bez prawdziwej wiedzy – i to bardzo szczególnego rodzaju – nie można mówić o mądrości. Problemem jest obecny w kulturze współczesnej relatywizm prawdy, który mocno wpływa na rzeczywistość szkolną³. Natomiast zagadnienia prawdy i mądrości w odniesieniu do nauczania szkolnego są mocno powiązane z rolą nauczyciela w procesie edukacji. W dobie kryzysu autorytetu nauczyciela obserwujemy ścieranie się koncepcji konserwatywnych – nauczyciel jako mistrz, oraz progresywnych – nauczyciel to tylko opiekun i doradca ucznia-wychowanek. Proces edukacji i ściśle z nim związany proces wychowania od swych początków, od czasów starożytnej *paidei*, był skierowany na pełny rozwój człowieka. Formowanie człowieka w ujęciu greckim miało na celu nie tylko usprawnienie ciała i zdobycie praktycznych umiejętności,

ale również doskonałość moralną i intelektualną (mądrość) poprzez zanurzenie w kulturę. Dziś takie podejście jest rzadko obecne w praktyce szkolnej, choć występuje jeszcze deklaratywnie na poziomie przepisów prawa oświatowego – np. w podstawie programowej kształcenia ogólnego, w statutach szkół, czy też w programach wychowawczo-profilaktycznych.

Zarysowane powyżej problemy, związane z podejściem do prawdy i mądrości na gruncie szkolnym, a także zagadnienie roli nauczyciela w procesie edukacji zostaną rozważone w świetle myśli jednego z najwybitniejszych filozofów i teologów średniowiecza, jakim był św. Tomasz z Akwinu. Realizm, uniwersalizm i obiektywizm filozofii św. Tomasza⁴ nadają jej walor ponadczasowości, dlatego zasadne jest sięgnięcie do jego filozofii również obecnie. Zagadnienie prawdy zostanie wyjaśnione przede wszystkim na podstawie lektury kwestii I *Quaestiones disputatae de veritate*, zagadnienie roli nauczyciela w procesie edukacji zostanie omówione na podstawie kwestii II tychże *Quaestiones disputatae* zwanej *De magistro*. Problem mądrości zostanie omówiony przede wszystkim na podstawie komentarza *Sententia libri Metaphysicae* (lib. I, l. 2). Jeśli chodzi o teksty źródłowe, to korzystano z dzieł św. Tomasza zawartych w „Corpus Thomisticum” (<https://www.corpusthomisticum.org>).

² Zob. T. Tokarz, *Do czego mi się to przyda?* (<https://www.edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/4911-do-czego-mi-sie-to-przyda> - dostęp:13.04.2023).

³ Zob. Z. Zdunowski, *Edukacja filozoficzna wobec wyzwania relatywizmu na przykładzie programu Matthew Lipmana Filozofia w szkole*, „Analiza i Egzystencja” 10 (2009), s. 173-174, 184.

⁴ Por. S. Swieżawski, *Istnienie i tajemnica*, Lublin 1993, s. 30.

2. Prawda i jej fundament. Poznawalność świata

Cały proces nauczania jest skierowany na doprowadzenie ucznia do rozumienia prawdy⁵. W odniesieniu do prawdy Akwinata wskazuje na fundamentalną różnicę między prawdą ontyczną, czyli prawdą bytu (w bycie), i prawdą poznawczą (zwaną epistemologiczną lub logiczną). W stosunku do intelektu ludzkiego prawda pierwotnie znajduje się w rzeczach. Tomasz jako pierwszy podał wyraźną klasyczną (zwaną też korespondencyjną) definicję prawdy, która stała się najbardziej znanym jej sformułowaniem (i zasadniczo dopiero w XX w. zaczęto w filozofii rozważać inne, nieklasyczne definicje prawdy)⁶: *Cum enim veritas intellectus sit adaequatio intellectus et rei, secundum quod intellectus dicit esse quod est vel non esse quod non est*.

Rzeczy naturalne znajdują się zatem – co bardzo ważne – pomiędzy dwoma intelektami, ponieważ istnieje wcześniejsze odniesienie rzeczy do intelektu, mianowicie do intelektu Bożego⁸. Ta relacja pierwotna, która wskazuje na pochodność bytów naturalnych od intelektu Stwórcy, jest niezwykle doniosła, ponieważ jest racją tłumaczącą poznawalność (inteligibilność) rzeczywistości. Inteligibilność bytów jest faktem – co potwierdza nie tylko poznanie naukowe, ale nawet najpierwotniejsze ujęcie poznawanej rzeczywistości, w którym

dostrzegamy elementarne aspekty bytowe rzeczy, uznając z pewnością i natychmiast, że rzeczy te istnieją „jako jakieś coś”⁹. Inteligibilność bytów i znajdowanie się rzeczy w relacji do intelektu Stwórcy rzutuje na stosunek do prawdy. Ludzki rozum, badając rzeczy, przejmuje poznanie od rzeczy i one stają się dla niego miarą¹⁰. Ludzki rozum, w akcie poznawczym, dopasowuje się do rzeczy i niejako istnieje na sposób ujmowanej rzeczy. Prawdę w takim rozumieniu może intelekt człowieka tylko odczytywać (z rzeczy), podejmując – często ogromny – wysiłek poznawczy. Ludzkie poznanie ma charakter receptywny (odtwórczy) i nie może być ujmowane jako czynność twórcza czy stwórcza. To rzecz, którą powinno się respektować w procesie nauczania. Nauczyciel nie może traktować siebie jako źródła prawdy ani też mądrości.

Zauważmy jednak, że świat mógłby być pozbawiony regularności, stałych struktur, zasad i praw, które w każdej epoce odkrywamy. W efekcie jako całkowicie chaotyczny świat mógłby być niepoznawalny. Perspektywa jaką przedstawił św. Tomasz, w której Absolut – Bóg jest nie tylko przyczyną prawdy bytowej, ale też innych transcendentaliów (zwłaszcza dobra, ponieważ Bóg jest dobrem samym i najwyższym, i jako

⁵ *S. th.* II-II, q. 181, a. 3, ad. 2.

⁶ S. Judycki, *Prawda transcendentálna i kategoryalna*, „Przegląd Tomistyczny” 12 (2006), s. 242.

⁷ *Contra gentiles*, lib. 1, cap. 59, n. 2.

⁸ *De veritate*, q. 1, a. 2, resp.

⁹ Por. M.A. Krąpiec, *Metafizyka – ogólna teoria rzeczywistości*, w: *Wprowadzenie do filozofii*, M.A. Krąpiec (red.), Lublin 1996, s. 130-131.

¹⁰ *De veritate*, q. 1, a. 2, resp.

taki nie mógłby chcieć nas zwodzić, łądzić) stanowi gwarancję tego, że prawda naszego poznania (prawda epistemologiczna, logiczna) jest w ogóle możliwa. Takie koncepcje bytu (materii), jak materialistyczna (naturalistyczna) czy propozycja kosmicznego ewolucjonizmu, nie są w stanie obronić prawdy poznawanej przez intelekt człowieka. Wymienione koncepcje można bowiem bardzo dobrze pogodzić ze sceptyczną

hipotezą, że świat jest zupełnie inny niż to, jak go poznajemy. A ponadto, jeśli zgodzimy się, że materia ma tak wysublimowane zdolności, jakie zakłada materializm czy ewolucjonizm (np. nieograniczone – jak się wydaje – przechodzenie form niższych w coraz wyższe), to można jej również przypisać zdolność do wytwarzania w nas poznawczych złudzeń – pozorów prawdy, wiedzy¹¹.

3. Wiedza sapiencjalna (mądrość)

W *Summa contra gentiles* św. Tomasz z Akwinu wymienia wzniosłe przymioty, jakie należy przypisać poznaniu, które polega na badaniu mądrości. Rozważanie mądrości jest pośród wszystkich czynnościami najdoskonalszą (ponieważ daje człowiekowi udział w prawdziwym szczęściu), najszczytniejszą (bo ta czynność upodabnia człowieka do Boga), najpożyteczniejszą (bo mądrość pozwala osiągnąć królestwo wieczności) i najradośniejszą (bo obcowanie z wiedzą sapiencjalną przynosi niezwykle wesele i radość)¹².

Mądrość to dla Tomasza z Akwinu wiedza, stanowiąca skutek poznania, zorientowana od strony przedmiotowej na najwyższe przyczyny (*cognitio per altissimas causas*). Mądrość była też pewną dyspozycją do osądzania i porządkowania wszystkiego według tychże ostatecznych zasad. Właściwe, tzn. abso-

lutne, rozumienie mądrości – według św. Tomasza – czyni ostatecznie z niej wiedzę o najwyższej przyczynie (Bogu), która umożliwia ocenę całej rzeczywistości¹³.

W *Sententia libri Metaphysicae* św. Tomasz idąc za Arystotelesem, wskazuje na to, co wyróżnia mądrość, a mianowicie: 1) maksymalizm poznawczy, który nie polega na znajomości wszystkich bytów, lecz na znajomości tego, co powszechne w bytach, gdyż ten, kto zna to, co najbardziej powszechne, w jakiś sposób zna wszystko; 2) poznanie tego, co trudne do poznania, bo najtrudniej jest ludziom poznać to, co jest najbardziej niedostępne zmysłom, jako że poznanie zmysłowe jest wspólne wszystkim, gdyż z niego bierze początek wszelkie ludzkie poznanie. Otóż najbardziej niedostępne dla zmysłów jest to, co najbardziej powszechne. Dla-

¹¹ Por. S. Judycki, *Prawda transcendentna i kategorialna*, s. 247-250; por. także *Contra gentiles*, lib.1, cap. 41, n. 1.

¹² *Contra gentiles*, lib. 1, cap. 2, n. 1.

¹³ *S. th.* I, q. 1, a. 6, co.; II-II, q. 19, a. 7, co.; por. także M. Zembrzusi, *Mądrość, kontemplacja, synderesa i sumienie w etyce Tomasza z Akwinu*, „Edukacja Filozoficzna” 67 (2019), s. 157.

tę też najtrudniej ludziom poznać to co najbardziej powszechne i co ponadzmysłowe (intelektualne); 3) pewność wiedzy, jako że niepewność wynika z wielości elementów składających się na poznawany odcinek rzeczywistości, co rodzi ryzyko pominięcia jakiegoś elementu oraz poznawczego fałszu, a to z kolei wypacza poznanie całości. Mądrość najgłębsza polega na poznaniu jednej, ostatecznej przyczyny wszystkiego, zatem wielość ulega redukcji; 4) znajomość przyczyn, przez co osiągamy wyjaśnienie każdej rzeczy oraz ostateczne rozumienie bytów – bez znajomości przyczyn (do których prowadzi pytanie: „dlaczego?”) możemy dojść tylko do wiedzy opisowej (odpowiadającej na pytanie: „jak?”), a taki rodzaj wiedzy nie daje rozumienia bytów; 5) że jest to wiedza, która jest wybierana ze względu na nią samą (mądrość sama w sobie jest wartością) – odkryty

już przez starożytnych Greków ideał poznania dla samego poznania (*scire propter ipsum scire*), który przyczynił się do powstania nauki. W prologu *Komentarza do De hebdomadibus* Boecjusza Tomasz wskazuje na szczególny przywilej, jaki związany jest z poszukiwaniem mądrości, jest nim samowystarczalność tego poszukiwania (*Habet hoc privilegium sapientiae studium, quod operi suo prosequendo magis ipsa sibi sufficiat, Expositio De hebdomadibus, pr.*); 6) i ostatnia cecha nawiązująca do poprzedniej – mądrość to wiedza godniejsza niż wiedza służebna, ponieważ ta ostatnia musi być podporządkowana wiedzy teoretycznej, jak ma to miejsce przy budowie domu – rzemieślnicy muszą podlegać wiedzy architekta, który ma ogólną wiedzę na temat całej budowli. Mądrość pozostaje najważniejszą spośród sprawności intelektualnych człowieka (zarówno teoretycznych, jak i praktycznych)¹⁴.

4. O istocie i potrzebie nauczania

W kwestii zdobywania wiedzy – a dotyczy to szczególnie osiągania wiedzy na poziomie szkolnym – należy wziąć pod uwagę, że istnieją w nas swego rodzaju takie nasiona wiedzy (powszechne zasady), jak pierwsze pojęcia intelektu, które nie są wrodzone, lecz wyabstrahowane z rzeczy zmysłowych. Mogą być one złożone (np. godność), niezłożone (pojęcie bytu, jedności itp.). Proces przejścia od tych ogólnych zasad do

poznania w akcie rzeczy szczegółowych zwieńczony jest tym, co nazywamy zdobyciem wiedzy. Umysł, poznawalne wprost powszechne zasady, przykłada do rzeczy materialnych i wyprowadza z tego jakieś szczegółowe wnioski¹⁵.

Akwinata wskazuje na dwa rodzaje wiedzy: pierwszy jest odkrywaniem, gdy rozum naturalny sam dociera do tego, co nieznanne (droga *inventio*); drugi zaś to nauczanie, które ma miejsce

¹⁴ *Sententia Metaphysicae*, lib. I, l. 2, n. 1-6; por. także M. Zembrzuski, *Mądrość, kontemplacja, synderesa i sumienie w etyce Tomasz z Akwinu*, s. 158-159; por. również J. Salij *Mądrość i głupota w refleksji św. Tomasz z Akwinu* „Collectanea Theologica” 52 (1982), s. 22-24.

¹⁵ *De veritate*, q. 11, a. 1, resp.

wtedy, gdy rozum osiąga wiedzę dzięki wspomagananiu kogoś z zewnątrz (droga *doctrina*)¹⁶.

Nauczanie ma nad odkrywaniem pewną przewagę, jest ono o tyle doskonalsze, że nauczyciel zna wszystko wyraźnie (i ma wiedzę przemyślaną i uporządkowaną) i szybciej może doprowadzić do wiedzy,

dlatego uczeń otrzymuje wiedzę z obfitszego źródła¹⁷. Ponadto droga *inventio*, mimo, że pozwala na większą aktywność i samodzielność ucznia w procesie poznawania, to jednak nie pozwala na osiągnięcie takich rezultatów, jakie gwarantuje udział nauczyciela (mistrza) w działaniu poznawczym¹⁸.

5. Rola nauczyciela w procesie nauczania

Proces nauczania tym różni się od odkrywania, że nauczyciel komunikuje się z uczniem, oddziałuje na rozum naturalny ucznia poprzez znaki. Znaki te stanowią rodzaj narzędzia, dzięki któremu uczeń zdobywa wiedzę. Natomiast jeżeli to, co nauczyciel przedstawia poprzez znaki, nie zawiera się w powszechnych zasadach (albo jest zawarte, ale zasady tego nie ujawniają), to wówczas uczeń nie dochodzi do wiedzy, a jedynie do mniemania lub wiary. Uczeń, poznając rzeczy w świetle powszechnych zasad, widzi to, co wynika z nich w sposób konieczny, i rozumie, że taką wiedzę należy przyjąć, a pozostałą odrzucić¹⁹.

Święty Tomasz podkreśla, że poznanie owych pierwszych zasad jest możliwe dzięki pochodzącemu od Boga światłu, które odbija w nas niestworzoną prawdę. W tym sensie zasadniczo tylko Bóg wewnętrznie naucza,

nauczyciel zaś nie obdarza światłem intelektualnym, lecz z zewnątrz przedstawia uczniowi znaki intencji intelektualnych, z których to znaków umysł ucznia przejmuje te intencje i odtwarza w sobie. W tym miejscu Akwinata wskazuje na pewne ograniczenie roli nauczyciela jako mistrza, jako że uczający tylko z zewnątrz i tylko poprzez ograniczone środki oddziałuje na umysł ucznia (prawdziwym mistrzem jest tylko Bóg). Takie ujęcie roli nauczyciela przez św. Tomasza sprawia, że łączy on koncepcje konserwatywne, w których nauczyciel to autorytet-mistrz oraz progresywne – nauczyciel to tylko opiekun-doradca ucznia. Dzięki światłu intelektualnemu, które pochodzi od Boga, każdy ma taki sam dostęp do prawdy, ale nauczyciel ma ją w postaci zaktualizowanej, natomiast uczeń posiada ją w możliwości²⁰.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ *De veritate*, q. 11, a. 2, ad 4.; por. H. Majkrzak, *Filozofia wychowania w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*, „Człowiek w kulturze” 17 (2005), s. 204.

¹⁸ Por. tamże.

¹⁹ *De veritate*, q. 11, a. 1, resp.

²⁰ Tamże oraz *De veritate*, q. 11, a. 1, ad 14. oraz a. 3 resp; zob. także *S. Th.*, I, q. 117, a.1, ad 3., zob. także A. Szudra-Barszcz, *Tomasza z Akwinu koncepcja nauczyciela i jej aktualność na podstawie traktatu De Magistro w: Metamorfozy filozofii wychowania: od antyku po współczesność*, S. Sztobryn (red.), Łódź 2012, s. 81.

Pewność wiedzy również pochodzi od Boga, ponieważ dzięki Jego światłu poznajemy powszechne zasady, które dla człowieka są gwarancją i również źródłem pewności. Tym niemniej

nauczyciel jest tym, który sprawia w uczniu wiedzę, z tym jednak zastrzeżeniem, że od nauczyciela nie uczymy się zasad, lecz wniosków, które z tych zasad są wprowadzane²¹.

6. Znaczenie kontemplacji w pracy nauczyciela

Nauczyciel, realizując proces nauczania, niejako z natury prowadzi życie czynne (*vita activa*). Kontemplacja jest jednak nieodzownym elementem pracy nauczycielskiej. Święty Tomasz wyjaśnia to w następujący sposób. Kontemplację od życia czynnego wyróżnia materia i cel. Materię życia czynnego stanowią rzeczy doczesne, natomiast materią życia kontemplatywnego są poznawalne zasady rzeczy, które stają się trwałym wyposażeniem naszego intelektu. Celem zaś życia czynnego jest działanie skierowane do tego, co jest pożyteczne dla innych ludzi, natomiast celem kontemplacji jest badanie prawdy niestworzonej, którą w tym życiu dostrzegamy jeszcze niedoskonale, ale w przyszłym poznamy w sposób doskonały. W przypadku aktu nauczania mamy do czynienia z dwojakiego rodzaju materią: pierwszą jest rzecz stanowiąca przedmiot nauczania, drugą zaś jest uczeń, któremu przekazuje się wiedzę.

Ze względu na przedmiot nauczania akt nauczania należy do kontemplacji, a ze względu na działanie skierowane

do ucznia akt nauczania należy do życia czynnego. Rozpatrując akt nauczania z punktu widzenia celu, należy stwierdzić, że akt ten należy tylko do życia czynnego, gdyż cel jest ostatecznie zwrócony do materii życia czynnego²².

Na podstawie lektury traktatu *De magistro* można nauczyciela nazwać „czynnym kontemplatykiem”. Ze względu na przedmiot nauczania kontemplacja stanowi fundament pracy nauczyciela. Nauczanie sprowadza się ostatecznie do jak najlepszego przekazania wiedzy głęboko przemyślanej przez nauczyciela (*contemplata aliis tradere*). Wyzwaniem stojącym przed nauczającym jest, by wyrazić słowami – na tyle, na ile jest to tylko możliwe – wewnętrzne pojęcie w celu doprowadzenia innych do rozumienia prawdy. *Vita activa* w przypadku pracy nauczyciela jest przejawem bogactwa jego życia wewnętrznego. W nauczaniu nie wystarczy tylko ogłaszanie rezultatów swoich badań słuchaczom, lecz potrzeba, by uczeń najpierw zrozumiał prawdy, a następnie umiał je uzasadnić²³.

²¹ *De veritate*, q. 11, a. 1, ad 17-18.

²² *De veritate*, q. 11, a. 4, resp.

²³ M. Szymonik, *Ideal nauczyciela w traktacie „De magistro”*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 38 (2005) 1, s. 158.

7. Podsumowanie

Po analizie najważniejszych elementów Tomaszowego ujęcia zagadnienia znaczenia prawdy i mądrości oraz roli nauczyciela w zdobywaniu wiedzy, należy stwierdzić, że rozwiązania Akwinaty mogą stanowić bardzo cenny wkład do nauk, które tymi zagadnieniami się zajmują. Przede wszystkim myśl Doktora Anielskiego wskazuje na znany od czasów antycznych ideał zorientowania ludzkiego poznania i procesu kształcenia na mądrość, która jest najwyższym spośród dóbr. Powrót do mądrości jako celu nauczania (i warunek wszechstronnego rozwoju człowieka) mógłby być skuteczną przeciwwagą dla wszelkich redukcjonizmów, które chcą widzieć w szkole miejsce przygotowania do egzaminów, do zawodu lub do nabycia wiedzy jedynie praktycznej (użytecznej). Mądrość, która pomaga uporządkować poznawaną rzeczywistość w świetle powszechnych zasad i ostatecznych przyczyn, mogłaby stać się czynnikiem scalającym fragmentaryczną wiedzę, jaką oferuje współczesna szkoła w zakresie poszczególnych przedmiotów. Mamy obecnie do czynienia ze zjawiskiem „atomizmu przedmiotów”, które powoduje, że przedmioty szkolne nie dają wiedzy spójnej i nie pomagają młodemu człowiekowi w budowaniu zintegrowanego i uzasadnionego światopoglądu. Kwestia zaś mądrości łączy się ściśle z problemem prawdy, a przyjmowane przez Tomasza z Akwinu klasyczne i realistyczne podejście do zagadnienia prawdy jest mocnym argumentem w dyskusji z – obecnym w kulturze i w rzeczywistości szkolnej – relatywizmem

prawdy. Świat, w ujęciu św. Tomasza, ma szansę stać się z powrotem księgą pełną wiedzy, którą czytać może rozum ucznia. Stanowisko Akwinaty jest bowiem uzasadnieniem inteligibilności rzeczy i postulatem za maksymalizmem poznawczym. Z tej perspektywy niesłuszne jest ograniczanie perspektyw poznania, zwłaszcza jeśli chodzi o ostateczne racje istnienia człowieka i świata, co czynili np. zwolennicy pozytywizmu, odrzucając pytanie „dlaczego?” tzn. pytanie o przyczyny. Dokonując rozróżnienia między odkrywaniem a nauczaniem, Tomasz wykazuje, że to drugie jest właściwe nauczycielowi. Ponadto nauczyciel nie sprawia bezpośrednio wiedzy w swoim uczniu, lecz oddziałuje na naturalny rozum ucznia tylko poprzez znaki (np. słowa), z których uczeń odczytuje intencje intelektualne i odtwarza je w sobie. Nauczyciel jest dla ucznia mistrzem, ale tylko do pewnego stopnia. Pewność wiedzy nie pochodzi od nauczyciela, lecz od Boga, ponieważ dzięki Jego światłu poznajemy powszechne zasady, które są dla ucznia gwarancją i źródłem pewności. Ponadto od nauczyciela nie uczymy się zasad, lecz wniosków, które z tych zasad są wyprowadzane. Z tego punktu widzenia funkcja nauczyciela jest ograniczona w porównaniu do roli właściwego nauczyciela i prawdziwego mistrza, jakim jest Bóg, i dlatego powinien ją pełnić z pokorą. Należy też dodać, że w tym ujęciu uczeń nie jest tylko biernym słuchaczem w szkole, lecz powinien też odgrywać rolę aktywną w zdobywaniu wiedzy. Jeśli chodzi o funkcję

nauczyciela w procesie edukacji, to Tomasz łączy podejście tradycyjne (nauczyciel jako mistrz) z podejściem progresywnym (nauczyciel to tylko doradca i opiekun ucznia). Tym niemniej misja nauczyciela pozostaje misją wzniosłą, ponieważ wymaga od niego kontemplacji wiedzy ze swojej dziedziny (nauczyciela nie może charakteryzować tylko aktywność związana z nauczaniem, ale także usposobienie kontemplacyjne),

a także dlatego, że jest prowadzeniem do poznania prawdy i mądrości. Nauczanie jest tym bardziej godne, że stanowi według Tomasza rodzaj jałmużny duchowej, a więc jest dziełem miłosierdzia wobec braków wiedzy i mądrości u nauczanych²⁴. Ten, kto zajmuje się nauczaniem, powinien zatem – pełniąc posługę miłosierdzia – odznaczać się gorliwością, pełnym miłości zaangażowaniem, a także odpowiedzialnością²⁵.

²⁴ *De veritate*, q. 11, a. 4, s.c. 2.

²⁵ M. Szymonik, *Ideał nauczyciela w traktacie „De magistro”*, s. 158.

Bibliografia

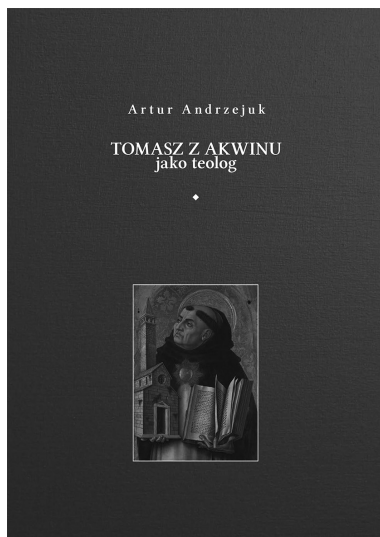
1. Judycki S., *Prawda transcendentálna i kategorialna*, „Przegląd Tomistyczny” 12 (2006), s. 241-250.
2. Krąpiec M.A., *Metafizyka – ogólna teoria rzeczywistości*, w: *Wprowadzenie do filozofii*, M.A. Krąpiec (red.), Lublin 1996, s. 89-228.
3. Majkrzak H., *Filozofia wychowania w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*, „Człowiek w kulturze” 17 (2005), s. 201-212.
3. *Pakt dla edukacji*, zwłaszcza punkt: *Najważniejsze bariery i trudności*, dokument stworzony przez Sieć Organizacji Społecznych dla Edukacji – ok. 40 organizacji (<https://sosdlaedukacji.pl/szkola-edukacja-wyzwania-xxi-wieku> – dostęp 13.04.2023/).
4. Salij J. *Mądrość i głupota w refleksji św. Tomasza z Akwinu* „Collectanea Theologica” 52 (1982), s. 21-29.
5. Swieżawski S., *Istnienie i tajemnica*, Lublin 1993.
6. Szudra-Barszcz A., *Tomasza z Akwinu koncepcja nauczyciela i jej aktualność na podstawie traktatu De magistro* w: *Metamorfozy filozofii wychowania: od antyku po współczesność*, S. Sztobryn (red.), Łódź 2012, s. 71-82.
7. Szymonik M., *Ideał nauczyciela w traktacie De magistro*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 38 (2005) 1, s. 152-162.
8. Tokarz T., *Do czego mi się to przyda?* (<https://www.edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/4911-do-czego-mi-sie-to-przyda> - dostęp:13.04.2023).
9. Tomasz z Akwinu, *Sententia libri Metaphysicae*, lib. 1, w: <https://www.corpusthomicum.org/> [dostęp: kwiecień 2023]
10. Tomasz z Akwinu, *Summa contra Gentiles*, lib. 1, w: <https://www.corpusthomicum.org/> [dostęp: kwiecień 2023]
11. Tomasz z Akwinu, *Summa Theologiae*, I, II-II, w: <https://www.corpusthomicum.org/> [dostęp: kwiecień 2023]
12. Tomasz z Akwinu, *Quaestiones disputatae De veritate*, q. 1 i 11, w: <https://www.corpusthomicum.org/> [dostęp: kwiecień 2023] oraz przekład polski: *Kwestie dyskutowane o prawdzie*, t. 1, red. M. Olszewski, przekł. A. Aduszkiewicz, J. Ruszczyński, L. Kuczyński, Poznań 1998.
13. Zdunowski Z., *Edukacja filozoficzna wobec wyzwania relatywizmu na przykładzie programu Matthew Lipmana Filozofia w szkole*, „Analiza i Egzystencja” 10 (2009), s. 173-185.
14. Zembrzuski M., *Mądrość, kontemplacja, syndereza i sumienie w etyce Tomasza z Akwinu*, „Edukacja Filozoficzna” 67 (2019), s. 155-179.

Saint Thomas Aquinas on the Importance of Truth and Wisdom and the Role of a Teacher in Acquiring Knowledge, or what the Medieval Philosopher Can Bring to Modern Education

Keywords: cognition, definition of truth, ontic (transcendental) truth, categorical truth, divine intellect, wisdom, teaching, teacher

The aim of the article is to show what the medieval philosopher (Thomas Aquinas) can say about the importance of truth and wisdom and the role of the teacher in acquiring knowledge. Although Thomas lived in the Middle Ages, his solutions are very actual. The Angelic Doctor refers to wisdom as the goal of education. The return to wisdom can be an effective counterbalance to all reductionisms that want to see school as a place of preparation for exams, for a profession or a place to acquire only practical knowledge. Wisdom that helps to organize the known reality in the light of universal principles and ultimate causes can become a factor integrating fragmentary school knowledge. The question of wisdom, in turn, is closely related to the problem of truth. The classical and realistic approach to the issue of truth adopted by Thomas Aquinas is a strong argument in the discussion with the relativism of truth, also present in the school. Aquinas' position is also a justification for the intelligibility of things and a postulate for cognitive maximalism. By distinguishing between discovery and teaching, Thomas demonstrates that the latter is prop-

er to the teacher. The teacher does not directly produce knowledge in his student, but affects the natural mind of the student only through signs (e.g. words), from which the student reads intellectual intentions and reproduces them in himself. The certainty of knowledge does not come from the teacher but from God, because by His light we know the universal principles that are the guarantee and source of certainty for the student. In addition, from the teacher we do not learn the rules, but the conclusions that are derived from these rules. From this point of view, the role of the teacher is limited and humble to the role of the proper teacher and true master, who is God. As for the role of the teacher in the educational process, Thomas combines the traditional approach (the teacher as a master) with the progressive approach (the teacher as only an advisor). The teacher's mission, however, is momentous because it requires him to rethink his knowledge in his field. Teaching is also, according to Thomas, a kind of spiritual almsgiving - it is therefore a work of mercy towards the lack of knowledge and wisdom in those taught.

Artur Andrzejuk

Tomasz z Akwinu jako teolog
T. 1: *Teologia trynitarna*
i chrystologia

Warszawa 2022

Książka stanowi pierwszy tom dwutomowej publikacji (w formie e-booka i papierowej) pt. *Tomasz z Akwinu jako teolog*. Tom pierwszy obejmuje teologię trynitarną i chrystologię (tom drugi objął teologię moralną i sakramentologię). Bazę źródłową wykładu stanowi przede wszystkim *Summa teologii* św. Tomasza, wspomagana w razie konieczności innymi tekstami Akwinaty. Autor uznał, że w czasie pewnego rozchwiania i rozmycia nauczania kościelnego, spowodowanego najpierw pandemią, a potem działaniami okołosynodalnymi (to, co przez lata uważano za ważne, np. przystępowanie do sakramentów, ogłoszono jako mniej ważne w obliczu pandemii) warto przypomnieć nauczanie teologiczne Tomasza z Akwinu, który przez wieki stanowił filar nauczania katolickiego i do dziś pozostaje formalnym (zapisanym w prawie kościelnym) autorytetem w dziedzinie filozofii i teologii.

Wydanie książki dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

E-Book do pobrania gratis ze strony Naukowego Towarzystwa Tomistycznego –
www.tomizm.org

Nota o Autorach

Bartosz Adamski – ks. mgr, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Toruńskiej. Studia filozoficzno-teologiczne ukończył na Wydziale Teologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, uzyskując tytuł zawodowy magistra teologii na podstawie pracy pt. „*In libertatem vocati*” (Ga 5, 13). *Wolność w Chrystusie w świetle piątego rozdziału „Super Epistolam S. Pauli Apostoli ad Galatas lectura” św. Tomasza z Akwinu*. Za pracę tę otrzymał Nagrodę im. prof. Mieczysława Gogacza (laureat X edycji). Obecnie pełni funkcję prefekta roku propedeutycznego w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Toruńskiej.

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny Rocznika Tomistycznego. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się filozofią bytu, antropologią filozoficzną i etyką. Jest uczniem (i następcą na Katedrze) Profesora Mieczysława Gogacza.
Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, wykładowca filozofii w Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, Polskiego Towarzystwa Pedagogiki Filozoficznej oraz redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół historii filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska), etyki, klasycznej teorii człowieka, filozoficznych podstaw mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu*, (Warszawa 2021).
Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Przemysław Artemiuk – ks. prof. ucz., dr hab., teolog fundamentalny, adiunkt na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży oraz przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Ostatnio opublikował monografię *Kim jest papież w Kościele? Szkice z teologii prymatu* (Płock 2022), a także zredagował tomy studiów *Odcienie polskiego katolicyzmu* (Płock 2022) oraz *Hermeneutyka i apologia. W kręgu myśli teologicznej ks. Henryka Seweryniaka* (Płock 2022).
Nr ORCID: 0000-0001-5337-0329

Jacek Banaś – nauczyciel, etyk; zastępca dyrektora Departamentu Kształcenia Ogólnego i Podstaw Programowych (MEiN).

Magdalena Bejm – magister filologii klasycznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Od 2020 roku asystent dydaktyczny w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, prowadzi lektorat języka łacińskiego i greki starożytnej. Główne kierunki zainteresowań naukowych: mediewistyka, literatura nowołacińska XVI wieku, edytorstwo. Przygotowuje edycję cap. XXXIX-XL *Victoria Deorum, sive veri herois eductio* S.F. Klonowica wraz z komentarzem edytorskim.

Marcin M. Grabowski – absolwent filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Do jego zainteresowań należą metafizyka tomistyczna, historia filozofii starożytnej i chemia organiczna.
Nr ORCID: 0009-0009-1072-2641

Martyna Kozakiewicz – mgr; doktorantka w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na kierunku nauk teologicznych.

Dawid Lipski – dr; adiunkt w Instytucie Społecznych Podstaw Penitencjarystyki Akademii Wymiaru Sprawiedliwości. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege” oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Nauczyciel dyplomowany etyki w szkole podstawowej i średniej.
Nr ORCID: 0000-0003-2136-0622

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Lowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów*, *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów*. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (Ius)”.
Nr ORCID: 0000-0002-4387-8820

Adam Machowski – ks. dr, wykładowca filozofii i etyki w Akademii Jagiellońskiej w Toruniu. Obronił doktorat z teologii poświęcony moralno-etycznym aspektom *De regno* Tomasza z Akwinu i doktorat z filozofii na Universidad de Navarra zatytułowany *Participatio politica en Tomás de Aquino* będący interpretacją filozofii politycznej Akwinaty zawartej w *Komentarzu do „Polityki”* i w *Sumie teologicznej*. Autor wielu artykułów odnoszących się do doktryny społecznej i politycznej Tomasza z Akwinu. Ostatnio głównym tematem badań są studia komparatystyczne nad sprawnościami moralnymi u Akwinaty i Konfucjusza – książka: *Cnoty społeczne u Konfucjusza i Tomasza z Akwinu. Studium porównawcze nad sprawnościami moralnymi Wschodu i Zachodu*.
Nr ORCID: 0000-0003-0681-0728

Henryk Majkrzak SCJ – doktor habilitowany teologii dogmatycznej, doktor teologii życia wewnętrznego i doktor filozofii człowieka, kierownik Sekcji Filozoficznej Polskiego Towarzystwa Teologicznego oraz członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego i Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu, miłośnik dzieł i nauczania św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu i innych doktorów Kościoła. Wieloletni wykładowca w Wyższym Seminarium Misyjnym Księża Sercanów w Stadnikach oraz w różnych uczelniach kościelnych Krakowa i okolic, współpracujący z wieloma czasopismami naukowymi, autor ponad 140 publikacji, w tym 18 książek. Swoją działalnością wspiera rodzinę, patriotyzm i pamięć o Żołnierzach Wyklętych, czyli Niezłomnych.

Konstanty J. Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Do jego zainteresowań należą historia scholastycznej filozofii naturalnej i metafizyki.

Nr ORCID: 0009-0000-9575-8217

Valentine Aghoghophia Ovie – ks. mgr, związany z Zakonem św. Augustyna w prowincji nigeryjskiej (urodził się w Lagos w Nigerii). W 2012 roku uzyskał na Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu w Makurdi w stanie Benue licencjat z filozofii, a w 2017 roku na Uniwersytecie św. Augustyna w Jos, w stanie Plateau licencjat z teologii. Pogłębiając swoje naukowe zainteresowania studiował teologię uzyskując w 2022 roku na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie tytuł magistra teologii dogmatycznej. Obecnie kończy swoją rozprawę doktorską z teologii dogmatycznej. Ponadto od sześciu lat pracuje jako wikariusz w Archidiecezji Warszawskiej, zajmując się anglojęzyczną społecznością katolicką. Publikuje artykuły na tematy teologiczne związane z angelologią, kosmogonią, mariologią i epistemologią.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w Powszechnej Encyklopedii Filozofii i 32 w Encyklopedii Filozofii Polskiej. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.

Nr ORCID: 0000-0003-0618-611X

Ewa Agnieszka Pichola – dr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Doktorat z filozofii obroniła w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie rozprawy, w której analizowała dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w jego pismach. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a szczególnie filozoficznymi podstawami koncepcji psychologicznych oraz antropologicznymi aspektami prawdy.
Nr ORCID: 0000-0001-6078-7384

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pełni funkcję z-cy dyrektora Instytutu Filozofii oraz z-cy przewodniczącego Rady Dyscypliny Filozofia. Jest ponadto z-cą redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego i członkiem Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Zainteresowania naukowe M. Płotki skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książek: *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności*, (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: 0000-0002-6993-2178

Dominika Rejewska – studentka filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Pracę dyplomową poświęca zagadnieniom ontologii dzieła sztuki u Hansa-Georga Gadamera.

Jan Siwierski – studiuje na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz na Warszawskim Uniwersytecie Medycznym. Do jego zainteresowań należą metafizyka, logika i filozofia nauki.

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował: fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej

dotyczącej świata. Jego teorię poznania określa się mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie – aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Elementy filozofii*; *Wprowadzenie do metafizyki*; *O metodzie teorii poznania*; *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczne*; *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy).

Bartłomiej Uzar – student Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania naukowe oscylują między metafizyką i logiką, zwłaszcza w kontekście scholastycznym, neoscholastycznym i analitycznym. Nr ORCID: 0000-0002-2240-1310

Katarzyna Werkowicz – mgr fizjoterapii i filozofii. Absolwentka studiów licencjackich i magisterskich na Akademii Wychowania Fizycznego oraz na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W jej dorobku, znajdują się prace naukowe z obszaru medycyny i filozofii. Analizowała takie problemy jak: wstyd w relacji lekarz – pacjent oraz antropologia zawarta w polskim Kodeksie Etyki Lekarskiej.

Bartosz Zalewski – dr, adiunkt adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Pracę doktorską pt. „*Humanitas*” w ustawodawstwie Konstantyna Wielkiego obronił z wyróżnieniem 2020 roku. Jest członkiem Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Jego zainteresowania naukowe dotyczą wpływu chrześcijaństwa na prawo rzymskie w okresie późnoantycznym, rzymskiego prawa karnego i jego

repcji w Europie średniowiecznej oraz wczesnonowożytnej, myśli polityczno-prawnej św. Tomasza z Akwinu.

Nr ORCID: 0000-0001-7508-354X

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możnościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku wydał monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możnościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: *Tomasz z Akwinu, Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza*, (Warszawa 2021) oraz *Tomasz z Akwinu, Kwestia o substancjach duchowych*, (Warszawa 2023).

Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X